

Beweegidentiteit: ontwikkelingsperspectief of statisch label?

We hebben een breed arsenaal aan concepten en theorieën tot onze beschikking om het belang van bewegingsonderwijs en sport te benadrukken. De afgelopen jaren zijn relatief nieuwe begrippen ingeburgerd geraakt in de vakliteratuur, zoals *sportidentiteit*, *physical literacy* en *beweegidentiteit*. Hoewel begrippen als deze inmiddels breed worden omarmd, is er ook iets merkwaardigs mee aan de hand. Dat wordt in dit artikel uitgelegd.

TEKST IVO VAN HILVOORDE

De begrippen sportidentiteit en physical literacy leggen aan de ene kant de nadruk op de belangrijke rol die sport, of bewegen in brede zin, kan spelen bij de identiteit- en persoonsvorming van kinderen. Die focus is niet nieuw, maar wel de begrippen waarmee dat gebeurt. Tegelijkertijd kunnen ze, gestimuleerd door een cultuur waarin het meten van opbrengsten van onderwijs hoog in het vaandel staat, worden gereduceerd tot motorische en psychologische testen. Dat veelzijdige gebruik illustreert het belang van een heldere invulling van deze begrippen.

Sport-/beweegidentiteit

‘Een van de wonderlijkste dingen die een kind kunnen overkomen, is het plotselinge besef dat hij iemand is’, schrijft Dolph Kohnstamm in *Ik ben ik. De ontdekking van het zelf* (2002). Daarin citeert hij de psychiater Carl Jung: Ik was elf jaar, toen ik plotseling, op weg naar school, uit een mist stapte. Het was net alsof ik in een mist gelopen had en ik stapte eruit en ik wist: ‘ik ben’, ik ben wat ik ben. Zou er ook zo’n moment zijn waarop een kind denkt: ‘ik ben ik, ik ben een sporter’? Bestaat er zoiets als een (plotseling ontluikende?) *sportidentiteit* of *beweegidentiteit*?

Deze begrippen, inclusief *physical literacy*, mogen zich verheugen in een groeiende populariteit, mede omdat ze een geïntegreerde visie op bewegen en onderwijs mogelijk maken. Het bewegen wordt daarbij gezien vanuit de wijze waarop het wordt geïntegreerd in de persoonlijke ontwikkeling van kinderen en de wijze waarop bewegen en sport betekenisvol verweven worden met het dagelijkse leven (vgl. van Hilvoorde 2020). *Sportidentiteit* verwijst naar de wijze waarop sport een rol speelt in het leven van een individu, en de mate

waarin sportbeoefening onderdeel uitmaakt van de eigen identiteit (vgl. Pot, Schenk & Van Hilvoorde, 2014).

Er bestaan betrouwbare testen voor het meten van *sportidentiteit* (zoals de *Athletic Identity Measurement Scale*; vgl. Brewer et al. 1993; Lau et al. 2006). In onderzoek naar dit begrip wordt aangetoond hoe deze sportidentiteit kan samenhangen met het maken van sportgerelateerde keuzen (waaronder gezondheid gerelateerd gedrag). Identiteit is daarmee geen statisch of gefixeerd begrip; het hangt ook samen met vroege levenservaringen. In de literatuur wordt dat ook wel aangeduid als ‘identification with the past self’. Positieve herinneringen aan

De ontwikkeling van zelfregulatie, positieve sportbeleving, en een levenslang perspectief op bewegen staan centraal; niet de verschillen in aanleg tussen kinderen, die bijvoorbeeld worden gemeten en geaccentueerd met motorische testen.

sportbeoefening in de jeugd kunnen een impuls geven aan de sluimerende *sportidentiteit*, en daarmee ook aan andere vaardigheden die te maken hebben met discipline, samenwerken en gezondheid (vgl. Lau et al. 2004).

Sportidentiteit was een belangrijk concept in het promotieonderzoek van Niek Pot (2014). Uit dat onderzoek bleek dat schoolsport in Nederland nauwelijks bijdraagt aan de ontwikkeling van de sportidentiteit. Wanneer het doel is om de sportparticipatie te verhogen, dan is het cruciaal dat jongeren zowel de technische aspecten van een sport aanleren als kennismaken met de

▲
*De docent
als rolmodel*

sociaal-culturele aspecten van een sport(vereniging). Meestal leren jongeren die sociaal-culturele aspecten via hun ouders. Tegelijkertijd toont het onderzoek van Pot aan dat de ontwikkeling van een dergelijke identiteit afhankelijk is van een complex van factoren (zoals omgevingsfactoren en stimulering vanaf de geboorte) die niet in een enkele test te vangen is.

Physical literacy

Een ander voorbeeld ter illustratie van een groeiende nadruk op de ontwikkeling van identiteit en het 'lerende individu' is het (internationale en nationale) gebruik van het begrip *physical literacy* (vgl. Koekoek, Pot, Walinga, & Van Hilvoorde, 2019). Ook in dit concept ligt de nadruk op de *uniciteit* en persoonlijke ontwikkeling van ieder kind. Het gaat dan over het aanpassen van de omgeving aan de capaciteiten, beleving en motieven van iedere leerling. Het gaat dan niet zozeer om bewegen in termen van frequentie, duur en intensiteit, maar over verrijking van de beweegomgeving, persoonlijke ontwikkeling en verruiming van de wereld van bewegingsmogelijkheden, afhankelijk van de capaciteiten en motorische vaardigheden van ieder kind. De ontwikkeling van zelfregulatie, positieve sportbeleving, en een levenslang perspectief op bewegen staan centraal; niet de verschillen in aanleg tussen kinderen, die bijvoorbeeld worden gemeten en geaccentueerd met motorische testen. Sterk verwant hieraan is het begrip *beweegidentiteit*. Ook met dit begrip wordt een belangrijke

verbinding gelegd tussen het bewegen, 'de wereld van motorische betekenissen' en de identiteitsontwikkeling. Het begrip *beweegidentiteit* is ook omarmd in recente publicaties van Curriculum.nu. Daarbij gaat het om de wijze waarop iemand zich als beweger definieert en onderscheidt. Het gaat erom te achterhalen wie je bent als beweger, wat je leuk vindt, wat je kunt, wat je nog wilt ontwikkelen en ook om kennis van 'beweegculturen'. Het begrip *beweegidentiteit* heeft als voordeel dat het breder is dan sport, en het belang van bewegen niet gereduceerd wordt tot sportbeoefening. Dat is tegelijkertijd ook de beperking, omdat kinderen zich lastiger identificeren met 'bewegen' dan met sport. Een kind zal niet zo snel zeggen: 'ik ben een beweger'. Een kind zal eerder zeggen: 'Ik ben sportief', 'Ik ben een kickbokser' of 'ik ben een danser'.

Al langer aandacht voor identiteitsontwikkeling

Aandacht voor de bijdrage van het bewegingsonderwijs aan de *identiteitsontwikkeling* van kinderen is uiteraard niet nieuw, en past binnen een lange traditie van *personalistisch* denken. Deze traditie staat ook centraal in een recente publicatie, geredigeerd door emeritus hoogleraar orthopedagogiek, Adri Vermeer. In *Actuele grondslagen van het bewegingsonderwijs* (2020) laten diverse auteurs zien hoe deze traditie van denken over het bewegingsonderwijs doorwerkt in hedendaags (wetenschappelijk en pedagogisch) onderzoek, in praktijktheorieën

en leermethoden. Ook in deze publicatie wordt herhaaldelijk benadrukt dat het bewegingsonderwijs kan bijdragen aan de ontwikkeling van identiteit door het unieke van elk kind centraal te stellen. Bewegingsonderwijs, zo is een van de uitgangspunten in het boek, kan een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling van ieders identiteit: 'Dit ben ik en dit kan ik.'

In de epiloog van het boek stel ik vast dat dit gedachtegoed, mede afkomstig van Carl Gordijn, nog steeds actueel te noemen is. Zie bijvoorbeeld ook de bijdrage van Joop Duivenvoorden in dit nummer over 'Leren zelfreguleren in het bewegingsonderwijs'. Tegelijkertijd constateer ik dat de pedagogische vragen die het oproept (zoals de vraag naar identiteitsontwikkeling), in de Nederlandse academische context nog nauwelijks aan bod komen.

Identiteitsontwikkeling is geen ontwikkelingspsychologie

De thematiek van identiteitsontwikkeling heeft zich voor een deel versmald tot (ontwikkelings) psychologisch onderzoek. Er is niets mis met het stellen van vragen over competentie en autonomie, maar het zijn wel ander type vragen dan die voortkomen uit genoemde, personalistische traditie, waarin het ook gaat om cultuur-pedagogische vraag naar de waarden van sport (als cultuurvorm) en hoe we die waarden van sport en bewegen kunnen verbinden aan de thematiek van persoonsvorming. Onderzoek kan aantonen dat kinderen een middagje freerunnen heel erg leuk vinden en daar gemotiveerd voor zijn, maar dat zegt nog weinig over de identificatie met deze specifieke activiteit op de langere termijn. Dat geldt ook voor testen waaruit zou blijken dat kinderen ergens goed of minder goed in zijn. Het testen en monitoren van beweegniveaus impliceert nog geen verbetering of positieve bijdrage aan beweegidentiteit. Sterker nog: het kan ermee in strijd zijn. Motorische testen kunnen ook aanleiding geven tot stereotypische wijzen van identificatie. 'Ik ben een zwakkere beweger'. 'Jij bent een goede of matige beweger.' Voor het aanbieden van sportactiviteiten kan het zinvol zijn om 'beweegidentiteiten' te nuanceren en onderscheiden, zoals Sportbedrijf Rotterdam doet met het onderscheid tussen de 'uitdagingssport', de 'sociale sporter' en de 'ervaringsgerichte sporter'. De vraag blijft daarbij wel in hoeverre er oog is voor ontwikkelingsmogelijkheden en meer dynamische vormen van identificatie.

Psychologisering

Herman Verveld wijst in dit topic op het gevaar van teveel psychologisering in het onderwijs. De afgelopen decennia is er inderdaad een toenemende invloed waarneembaar van

psychologische theorieën op het (bewegings) onderwijs. Ook het begrip *beweegidentiteit* nodigt al snel uit om vragen te gaan stellen aan leerlingen over zelfbeeld, zelfwaardering of competentie. Met verwijzing naar het werk van Gert Biesta wordt in toenemende mate over subjectiverend onderwijs gesproken, alsof daarbij de pedagogiek, en de psychologie kan worden losgezongen van de didactiek en de inhoud van het onderwijs. De goede lezer ziet echter dat het Biesta niet te doen is om individueel of gepersonaliseerd leren, maar dat onderwijs er juist op gericht moet zijn om individuen in dialoog te brengen met de fysieke en sociale wereld buiten hen. Ook in een recent commentaar op de plannen van Curriculum nu wijst Biesta op het gevaar dat pedagogische benaderingen worden verdrongen door psychologische en zelfs therapeutische manieren van denken en stuurt hij aan op het terugdringen van de te grote rol van psychologisch-therapeutisch denken in het onderwijs.

Het testen en monitoren van beweegniveaus impliceert nog geen verbetering of positieve bijdrage aan beweegidentiteit. Sterker nog: het kan er mee in strijd zijn. Motorische testen kunnen ook aanleiding geven tot stereotypische wijzen van identificatie

"Onderwijs moet leerlingen allereerst wat te doen geven en de blik en aandacht naar de wereld buiten hen richten, en niet bij voortdurend leerlingen vragen de aandacht op zichzelf te richten, hun eigen doelen te stellen, eigen sterke en zwakke kanten te benoemen, eigen leerbehoeften te formuleren, enzovoorts" (Biesta, 2020).

Zoals in het interview met Jeroen Koekoek in dit nummer wordt geformuleerd: Beweegidentiteit is niet iets eenduidigs en statisch dat je stap voor stap kunt ontwikkelen richting een gefixeerd eindpunt; het is situatie- en contextgebonden. Het blijft de grote uitdaging om te benoemen en te meten wat we waarderen aan de bijdrage van het bewegen aan de identiteitsontwikkeling, in plaats van te waarderen wat we nu kunnen meten aan de motoriek zonder duidelijke verbinding met een contextafhankelijke *beweegidentiteit*.

Ivo van Hilvoorde is Lector Bewegen, School & Sport (Hogeschool Windesheim)

Literatuur

Biesta, G.J.J. (2020). *Gert Biesta over de voorstellen van 'curriculum nu'* (geraadpleegd op <https://didactiefonline.nl/blog/blonz/gert-biesta-over-de-voorstellen-van-curriculumnu>).

Brewer, B. W., Vanraalte, J. L., & Linder, D. E. (1993). Athletic identity: Hercules muscles or Achilles heel. *International Journal of Sport Psychology*, 24, 237-254.

Hilvoorde, I. van (2020). Sport & bewegen als primaire levensbehoeften. *Tijdschrift positieve psychologie*, 5(3), 20-25.

Koekoek, J., Pot, N., Walinga, W., & Van Hilvoorde, I. (2019). Perspectives on physical literacy in continental Europe. In M. Whitehead (Ed.), *Physical Literacy across the World* (pp. 143-155). London: Routledge.

Kohnstamm, D. (2002). *Ik ben ik. De ontdekking van het zelf*. Amsterdam: De Bezige Bij.

Lau, P. W. C., Fox, K. R., & Cheung, M. W. L. (2004). Psychosocial and socio-environmental correlates of sport identity and sport participation in secondary school-age children. *European Journal of Sport Science*, 4, pp. 1-21.

Lau, P. W. C., Fox, K. R., & Cheung, M. W. L. (2006). An analysis of sport identity as a predictor of children's participation in sport. *Pediatric Exercise Science*, 18, 415-425.

Pot, N. (2014). *Sport socialisation and the role of the school*. PhD thesis VU University Amsterdam.

Pot, N., Schenk, N., & Hilvoorde, I. van (2014). School sports and identity formation: socialisation or selection? *European Journal of Sport Science*. 14(5), pp. 484-491.

Vermeer, A. (2020, red.). *Actuele grondslagen van het bewegingsonderwijs. Het gedachtegoed van C.C.F. Gordijn nu*. Rotterdam: 20/10 Uitgevers.

Foto's

Anita Riemersma

Contact

Im.van.hilvoorde@windesheim.nl

Kernwoorden

beweegidentiteit, onderzoek